

УДК 37.011.31 – 043.51+78+37.015.31

Хуа Вей

Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського

КРИТЕРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ДІАГНОСТУВАННЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИКИ

Дана стаття присвячена обґрунтуванню, на основі теоретико-методичного аналізу проблеми, критеріального апарату, необхідного для діагностування рівнів сформованості творчого потенціалу майбутніх учителів музики з метою подальшого його формування в процесі навчання гри на фортепіано. У статті розглядаються критерії та показники сформованості творчого потенціалу студентів, а також наведено характеристику рівнів відповідно до кожного критерію.

Ключові слова: творчий потенціал, творчий потенціал майбутнього вчителя музики, ціннісні орієнтації, мобільність, самооцінка.

Постановка проблеми. Сучасні реформаційні процеси в освітній галузі, пов'язані з входженням України в європейський освітній простір, роблять актуальними проблеми різного характеру, зокрема проблеми педагогіки творчості. Пріоритетним напрямом стає становлення творчої особистості зі сформованою суб'єктною позицією, яка здатна швидко адаптуватися до мінливих соціальних умов сучасності та знаходити для себе найкращі шляхи самореалізації. Творчі процеси визначаються як вирішальний фактор оновлення й розвитку всіх існуючих соціальних систем, адже саме творчість дає змогу генерувати нові матеріальні й духовні цінності. Творча особистість, людина зі сформованим і реалізованим творчим потенціалом стає затребуваною в будь-якій професійній галузі, адже така особистість відрізняється неконформністю, самостійністю, здатністю та прагненням до саморозвитку й засвоєння нових знань. Така людина не відчуває перешкод, усвідомлюючи необхідність учитися новому, трансформувати власний досвід і шукати нові, незвичні шляхи вирішення проблеми, творчо взаємодіяти з іншими, продукувати творчі ідеї та інноваційні технології. І в таких умовах особливого значення набуває виховання педагогічних кадрів, які мають перелічені особистісно-професійні риси. Адже тільки особистість, яка відкрита до творчості, буде здатна проектувати освітній процес з орієнтацією на формування творчого потенціалу учня, що підтверджує значущість обраної нами проблеми.

Проблема творчого потенціалу розглядалася філософськими, психологічними, педагогічними та соціальними науками ще з часів Аристотеля. Але, ми дійшли висновку, що в науковій літературі їй бракує

методологічної обґрунтованості, особливо в контексті навчання гри на фортепіано майбутніх учителів музичного мистецтва в педагогічних університетах.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз педагогічних досліджень свідчить про те, що проблема творчого потенціалу викликає значний інтерес науковців. Увага дослідників зосереджувалася на різних аспектах і феноменах творчого потенціалу особистості та його розвитку. Це стосується вивчення творчих здібностей (Л. Руденко, М. Роговенко, Н. Слюсаренко, І. Теплицький, М. Титаренко, Л. Тихенко, Л. Шпак), творчої діяльності (С. Мельник, О. Расказова), творчої активності (Л. Баранова, Г. Костюшко, Т. Чурпіта) тощо. Н. Кічук визначає творчий потенціал як двигун особистості. Також учені наголошують на необхідності формування творчого потенціалу, досліджуючи цей феномен з боку філософського (О. Клепиков, І. Кучерявий, Л. Коган, В. Овчинников, Р. Пономарьова, О. Чаплигін та ін.), культурологічного (М. Ценко, Н. Мартинович, Л. Москвичова та ін.), психологічного (М. Гнатко, В. Рибалка, В. Роменець та ін.) і педагогічного (Е. Гуцало, П. Кравчук, Н. Посталюк, О. Виговська, В. Лісовська, О. Приходько та ін.) аспектів.

У ракурсі психолого-педагогічної парадигми творчий потенціал розглядається як «сукупність можливостей цілеспрямованої творчої діяльності, що виявляють себе завдяки творчим здібностям» (П. Кравчук), як динамічна інтегративна властивість особистості, що є передумовою творчої діяльності (С. Глухова), особистісна здатність до творення нового, яка проявляється в особливостях мислення (І. Ігнатенко). Як підкреслювала Л. Даринська [1], творчий потенціал включає в себе генетичний, соціально-особистісний і логічний компоненти, відповідно до чого творчий потенціал розглядається як перетворювальна сила особистості, що реалізується в усіх сферах її життя.

Також означений феномен вивчається в контексті музичної педагогіки. Методології розвитку творчих здібностей особистості в процесі музичної діяльності присвячені праці Б. Асаф'єва, Є. Бриліна, Н. Ветлугіної, Г. Побережної, Н. Сродних, В. Шульгіної, О. Щолокової, Б. Яворського та інших.

Проблема творчого потенціалу вчителя музики вивчається в контексті загального наукового розуміння творчості, зокрема педагогічної. Творчість в особистісному аспекті, незалежно від виду діяльності, у якій вона проявляється, характеризується такими рисами, як прагнення до нового, здатність до аналізу й самоаналізу, гнучкість і широта мислення, воля й уява [3]. Вважається, що неможливо навчити людину творчості, але педагогічний процес може бути трансформований таким чином, щоб за допомогою спеціально розробленої системи педагогічного впливу стати передумовою формування творчого потенціалу особистості [4].

У контексті нашої роботи на основі теоретико-методологічного аналізу питань, які підіймали вчені з приводу означеної проблеми,

спираючись на аналіз наукової літератури в психолого-педагогічній галузі, беручи до уваги дослідження музичної педагогіки, ми визначаємо творчий потенціал майбутнього вчителя музики як систему особистісно-професійних якостей і здібностей, спрямованих на створення суб'єктивно й об'єктивно нового в музично-педагогічній практиці, що спонукає особистість до творчої самореалізації, саморозвитку та професійного самовдосконалення, зокрема в контексті навчання гри на фортепіано. Ми вважаємо, що розробка ефективної методики формування творчого потенціалу майбутнього вчителя музики в процесі навчання гри на фортепіано відповідає запитам сучасності щодо професійної підготовки фахівців, зокрема в галузі музично-педагогічної освіти. Для обґрунтування й перевірки ефективності методики формування творчого потенціалу майбутнього вчителя музики в процесі навчання гри на фортепіано постає питання діагностування й оцінювання сформованості творчого потенціалу у студентів на початку та наприкінці науково-дослідної роботи. Відповідно до цього ми визначаємо мету даної статті.

Мета статті – визначення критеріїв і відповідних показників рівнів сформованості творчого потенціалу у студентів – майбутніх фахівців у галузі музичної освіти.

Мету конкретизовано в таких завданнях:

- обґрунтувати критерії оцінювання творчого потенціалу майбутніх учителів музики в процесі навчання гри на фортепіано на основі вивчення компонентної структури досліджуваного феномену;
- визначити показники сформованості творчого потенціалу майбутніх учителів музики;
- описати рівні прояву та сформованості творчого потенціалу майбутніх фахівців.

Виклад основного матеріалу. Дослідження складного, багатогранного, інтегрального феномену творчого потенціалу, зокрема в контексті навчання гри на фортепіано майбутнього вчителя музики, дозволило виявити його зміст і атрибутивні характеристики. Проаналізувавши сучасні наукові дослідження, ми обґрунтували структуру творчого потенціалу майбутнього вчителя музики (зокрема, в процесі навчання гри на фортепіано), яка, в контексті нашого дослідження, складається з таких компонентів: спонукально-ціннісний, когнітивно-світоглядний, креативно-діяльнісний і рефлексивно-інтерпретаційний. Кожен із структурних компонентів пов'язується з критерієм, відповідно до якого на діагностичному етапі експериментально-дослідної роботи ми зможемо оцінити рівень сформованості в майбутніх учителів музики творчого потенціалу.

Спонукально-ціннісний компонент передбачає наявність у індивіда творчих ціннісних орієнтацій, серед яких можна виокремити потребу творення себе як особистості, творення іншої людини, що має безпосереднє значення в контексті педагогічної діяльності, творення унікальних педагогічних технологій. Творчі ціннісні орієнтири мають

безпосередній вплив на оцінку особистістю власної творчої діяльності, її продуктів, що, безумовно, є важливим на шляху становлення педагога, який має виховувати, розвивати й навчати дітей засобами музично-творчої діяльності, допомагаючи їх формувати власні ціннісні орієнтації. Ціннісне ставлення до діяльності вчителя музики передбачає наявність у студентів сформованих ідеалів, образів успішного фахівця, певні професійні риси якого вони бажають наслідувати у власній діяльності. Спонукально-ціннісний компонент творчого потенціалу майбутнього вчителя музики зумовлює визначення першого критерію, який ми визначаємо як *ціннісне ставлення до фахово-творчої діяльності*.

Даний критерій ґрунтується на усвідомленні студентом внутрішньої потреби у творчій самореалізації в галузі музичної педагогіки, за умовами якої реалізація й формування власного творчого потенціалу в процесі навчання гри на фортепіано набуває для майбутнього фахівця безпосередньої значущості, що дає змогу трансформувати потенційну творчу енергію в актуальну творчу діяльність. Ціннісне ставлення до фахово-творчої діяльності ми вважаємо доцільним діагностувати за допомогою таких показників:

- усвідомлення об'єктивної цінності творчості в межах фахової діяльності;
- наявність у студентів пріоритету творчого саморозвитку й самореалізації;
- стійкість позитивної мотивації до впровадження творчих методів у процес навчання гри на фортепіано й педагогічної практики.

Усвідомлення фахово-творчої діяльності як особистісної цінності формує у свідомості студентів мотиваційних запитів на дослідження, діагностування й реалізацію власного творчого потенціалу. Потенційні творчі сили особистості вимагають поштовху для практичної реалізації, і таким поштовхом може стати розуміння особливостей діяльності вчителя музики, успішність якої безумовно ґрунтується на творчому підході.

Відчувши інтерес до формування власного творчого потенціалу саме в галузі музичної педагогіки, студенти починають розглядати власне навчання, зокрема гри на фортепіано як особистісну платформу для творчої самореалізації. Це спрямовує майбутніх фахівців на опанування інтегральним знанням про особистість як суб'єкта творчості, про успішних фахівців у обраній професійній галузі, які ефективно впроваджували результати власної творчості в процес фахової діяльності, про творчий процес як такий, його закономірності, особливості з метою знаходження параметрів оцінки.

Ці процеси пов'язуються з когнітивно-світоглядним компонентом творчого потенціалу майбутнього вчителя музики, який передбачає формування системи знань (від інформації до сформованого досвіду, який трансформується у світогляд), необхідної для успішного творчого виконання фахової діяльності в галузі музичної педагогіки.

Когнітивно-світоглядний компонент творчого потенціалу ми пов'язуємо з виокремленням такого критерію, як *системність знань і уявлень про фахово-творчу діяльність*. Творча взаємодія фахівця з учнями, з музичним твором у процесі його художньої та виконавської інтерпретації, з педагогічним колективом у межах освітнього й навчального простору завжди мають ознаки унікальності, адже творчі прояви відображують індивідуальність суб'єкта творчості. Тому педагогіка творчості пов'язується з певними ускладненнями, адже неможливо скопіювати творчу дію або транслювати творчу позицію. Але творча педагогічна активність майбутнього вчителя музики певним чином спирається на знаннєвий аспект. Тому критерій даний критерій – системність знань і уявлень про фахово-творчу діяльність – ми можемо оцінити через такі показники:

- усвідомленість інтегративного знання про різні аспекти педагогічної творчості;
- розуміння особливостей педагогічної творчості в діяльності вчителя музики;
- здатність діагностувати продуктивність творчої діяльності інших.

Розширення інформаційного простору, у якому існує людство в умовах сьогодення сприяє тому, що отримання будь-якої інформації є максимально доступним. Трансляція знань і готових фактів учителем втрачає свою актуальність і вимагає від учителя наповнювати інформацію практично-творчою спрямованістю, формувати естетичний смак і світогляд учнів, використовуючи для цього творчо-розвивальний потенціал музичного мистецтва. Залучення учнів до творчої діяльності вимагає від фахівця не тільки здатності до творчості, але й знання механізмів психології творчості, творчих процесів, чинників творчого розвитку, критеріїв оцінювання продуктів творчості в об'єктивному та суб'єктивному сенсах для реалізації себе як педагога-творця, здатного ефективно й цілеспрямовано впливати на формування творчого потенціалу учнів.

Формування творчого потенціалу ефективно відбувається в процесі творчої діяльності. Це зумовлює виокремлення в структурі творчого потенціалу майбутнього вчителя музики креативно-діяльнісного компоненту, адже креативність, як уже було зазначено, визначається в якості складової творчого потенціалу майже всіма дослідниками (Дж. Гілфорд, П. Торренс, В. Дружинін та ін). У контексті нашого дослідження креативність ми розглядаємо як сукупність творчих здібностей особистості, яка проявляється в процесі фахової підготовки й діяльності майбутнього вчителя музики, зокрема в процесі навчання гри на фортепіано та дає студентові можливість творчо підходити до вирішення професійно-фахових проблем.

З креативно-діялісним компонентом творчого потенціалу ми пов'язуємо такий критерій, як *фахово-творча мобільність майбутнього*

вчителя музики. Педагогічна мобільність визначається як здатність успішно й легко переключатися на інші види діяльності, оперативно вибирати засоби виконання різних завдань (Є. Рапацевич) [2]. У контексті критеріального апарату оцінювання творчого потенціалу майбутніх учителів музики фахово-творча мобільність розглядається нами як ступінь розвиненості творчих здібностей, як-от: швидкість і гнучкість, генерування ідей, створення нестандартних композицій із наявних елементів, активна уява, фантазія, асоціативне й дивергентне мислення, готовність залучати до творчої діяльності інших, творчо взаємодіяти з художньою інформацією, здатність швидко актуалізувати набутий досвід у нових незвичних умовах музично-педагогічної діяльності.

Фахово-творчу мобільності майбутнього вчителя музики вважаємо доцільним оцінювати за допомогою таких показників:

- розвиненість творчих здібностей;
- здатність творчо використовувати набутий досвід у нерегламентованих умовах;
- володіння методами організації музично-творчої діяльності.

Творча діяльність майбутнього вчителя музики набуває усвідомлено-професійного рівня за умовами адекватної рефлексії, яка виявляється і як моніторинг студентом власного творчого розвитку, і як самооцінка продуктів творчості, і як усвідомлення ефективності розвивально-творчої роботи з учнями в процесі педагогічної практики. Це зумовлює виокремлення в структурі творчого потенціалу майбутнього вчителя музики рефлексивно-інтерпретаційного компоненту, який передбачає усвідомлену оцінку студентом рівня сформованості власного творчого потенціалу, фахової діяльності, проявів креативності й перспектив професійного та творчого розвитку в контексті фортепіанної підготовки майбутнього фахівця. Метою формування рефлексивно-інтерпретаційного компоненту творчого потенціалу майбутнього вчителя музики є усвідомлення студентом власної стратегії та механізму виконання творчих дій, а критерієм оцінювання сформованості – *адекватність фахово-творчої самооцінки.*

Показниками, які дають змогу оцінити рівень сформованості рефлексивно-інтерпретаційного компоненту творчого потенціалу майбутнього вчителя музики є:

- уміння адекватно оцінити рівень творчих надбань;
- діагностика ефективності стратегій власного творчого саморозвитку;
- здатність оцінити рівень творчого потенціалу інших.

Аналізуючи критерії оцінювання творчого потенціалу майбутнього вчителя музики, ми вважаємо за необхідне підкреслити, що творчий потенціал різних рівнів сформованості присутній у кожній людині, але не в кожного він реалізується та трансформується в усвідомлену творчу діяльність. Відповідно, показники творчого потенціалу є певною мірою універсальними для різних галузей життєдіяльності. Усвідомлюючи те, що

творчий потенціал – це потенційна сила, система особистісно-професійних якостей і здібностей, які спрямовують особистість на створення суб'єктивно й об'єктивно нового, ми зазначаємо, що найбільш значущою характеристикою та загальним показником творчого потенціалу майбутнього вчителя музики, зокрема в процесі навчання гри на фортепіано, є внутрішня вмотивованість до творчості й ціннісне ставлення до творчої самореалізації саме в галузі музичної педагогіки, які дають змогу особистості використовувати свої потенційні творчі резерви, та власне творча діяльність, на основі якої ми можемо оцінити сформованість потенційних сил особистості.

Однак, для об'єктивного оцінювання студентів у процесі експериментально-дослідної роботи, ми умовно виокремлюємо три рівні сформованості творчого потенціалу майбутніх учителів музики: репродуктивний, реноваційний та інноваційний.

Репродуктивний рівень характеризується низьким рівнем внутрішньої мотивації до творчої діяльності. Студент на даному рівні віддає перевагу діяльності за прикладом, вирішенню проблемних фахових ситуацій за звичною схемою, не вважає творчу самореалізацію в професії пріоритетним напрямом саморозвитку. Реноваційний рівень характеризується здатністю студента до оновлення, реконструкції, вдосконалення існуючих систем поведінки, досвіду. Даний рівень ще не позначається як безпосередньо творчий, але вже відрізняється зацікавленістю до творчих проявів, усвідомленням необхідності власного творчого саморозвитку. Інноваційний рівень розуміється як безпосередньо творчий і характеризується наявністю мотиваційного поштовху до творчої діяльності, потребою у творчій самореалізації, усвідомленого особистісного вибору на користь творчої професійної позиції.

Висновки та подальші перспективи наукових розвідок. Ми розглянули критеріальний апарат оцінки рівнів сформованості творчого потенціалу майбутнього вчителя музики, який було обґрунтовано на основі компонентної структури досліджуваного феномену. Критеріями оцінювання творчого потенціалу ми визначили: ціннісне ставлення до фахово-творчої діяльності, системність знань і уявлень про фахово-творчу діяльність, фахово-творча мобільність майбутнього вчителя музики, адекватність фахово-творчої самооцінки.

Подальша науково-дослідна робота з даної проблеми буде присвячена узагальненню кількісних результатів діагностичної роботи, розробці й перевірці ефективності методики формування творчого потенціалу майбутніх учителів музики в процесі навчання гри на фортепіано.

ЛІТЕРАТУРА

1. Даринская Л. А. Творческий потенциал учащихся: методология, теория, практика : монография / Л. А. Даринская. – СПб, 2005. – 293 с.
2. Педагогика : большая современная энциклопедия / сост. Е. С. Рапацевич. – Мн. : Современное слово, 2005. – С. 482.
3. Фетисова О. Ю. Творческий потенциал педагога и его реализация в опытно-экспериментальной и инновационной деятельности / О. Ю. Фетисова, В. И. Горвая // Научные проблемы гуманитарных исследований : научно-теоретический журнал. – Выпуск 4. – Пятигорск, 2011. – С. 185–192.
4. Філософія : підручник/ за заг. ред. М. І. Горлача, В. Г. Кременя, В. К. Рибалки. – К., Харків : Консум, 2000. – 548 с.

РЕЗЮМЕ

Хуа Вей. Критериальный аппарат диагностирования творческого потенциала будущих учителей музыки.

В данной статье нашел отражение разработанный на основе компонентной структуры критериальный аппарат оценивания творческого потенциала будущего учителя музыки. Творческий потенциал будущего учителя музыки рассматривается в данной работе как система личностно-профессиональных качеств и способностей, направленных на создание объективно и субъективно нового в музыкально-педагогической практике.

В соответствие со структурными компонентами творческого потенциала будущего учителя музыки, определены такие критерии оценивания уровней сформированности творческого потенциала будущего учителя музыки: ценностное отношение к профессионально-творческой деятельности (с показателями: осознание объективной ценности творчества в пределах профессиональной деятельности; наличие у студентов приоритета творческого саморазвития и самореализации; устойчивость положительной мотивации к внедрению творческих методов в процесс обучения игре на фортепиано и педагогической практики); системность знаний и представлений о профессионально-творческой деятельности (с показателями: осознанность интегративного знания о различных аспектах педагогического творчества; понимание особенностей педагогического творчества в деятельности учителя музыки; способность диагностировать уровень творческой деятельности других); профессионально-творческая мобильность будущего учителя музыки (с показателями: развитость творческих способностей; способность творчески использовать накопленный опыт в нерегламентированных условиях; владение методами организации музыкально-творческой деятельности); адекватность профессионально-творческой самооценки (с показателями: умение адекватно оценить уровень творческих достижений; диагностика эффективности стратегий собственного творческого саморазвития; способность оценить уровень творческого потенциала других).

Ключевые слова: творческий потенциал, творческий потенциал учителя музыки, ценностные ориентации, мобильность, самооценка.

SUMMARY

Hua Wei. Criteria apparatus for diagnosing the creative potential of the future music teachers.

The article reflects the criteria apparatus developed on the basis of the component structure for evaluating the creative potential of the future music teacher. The creative potential of the future music teacher is considered in this work as a system of personal and professional qualities and abilities aimed at creating objectively and subjectively new in musical-pedagogical practice.

In accordance with structural components of creative potential of the future music teacher, such criteria for assessing the levels of creativity of the future music teacher are determined: value attitude to professional and creative activity (with indicators: awareness of the objective value of creativity within the limits of professional activity, the students have a priority of creative self-development and self-realization, the stability of positive motivation for the introduction of creative methods in the process of learning piano and pedagogical practice); system of knowledge and ideas about professional and creative activity (with indicators: awareness of integrative knowledge about various aspects of pedagogical creativity, understanding of the features of pedagogical creativity in the activity of the music teacher, the ability to diagnose the level of creative activity of others); professional-creative mobility of the future music teacher (with indicators: development of creative abilities, ability to use creatively the accumulated experience in unregulated conditions, possession of methods of organizing musical and creative activities); adequacy of professional and creative self-esteem (with indicators: ability to assess adequately the level of creative achievements, diagnostics of the effectiveness of strategies for their own creative self-development, ability to assess the level of creativity of others).

Key words: *creative potential, creative potential of the music teacher, value orientations, mobility, self-esteem.*